

მსხვერვალი და არშემდგარი სახელმწიფოების ნეგატიური გავლენა მსოფლიო წესრიგზე

ვიცე-პოლკოვნიკი პაატა მაისურაძე¹

DOI: <https://doi.org/10.61446/pa.2.2024.8420>

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია მსხვერვალი და არშემდგარი სახელმწიფოები, რომლებიც გამოირჩევიან იდენტური სისტემური მოწყვლადობით, სუსტი მმართველობით და არასტაბილური სოციალურ-ეკონომიკური ფონით. ზოგადად, ტერმინი „მყიფე სახელმწიფოები“ ეხება ქვეყნებს, რომლებიც ისეთი გამოწვევების წინაშე დგანან, როგორცაა სუსტი სახელისუფლებო ინსტიტუტები, პოლიტიკურად არასტაბილური გარემო და სიღარიბის მაღალი დონე. ასეთი სახელმწიფოები ერთი მხრივ, ვერ უზრუნველყოფენ ისეთ მნიშვნელოვან ფაქტორებს, როგორც არის: ადამიანის უფლებები, კანონის უზენაესობა და ქვეყნის ტერიტორიის სრული კონტროლი, ხოლო მეორე მხრივ - ნეგატიურად ზემოქმედებენ მსოფლიო წესრიგზე, რაც საბოლოო ჯამში ექსტრემიზმისა და ტრანსნაციონალური დანაშაულის ხელშეწყობას, ქვეყნისთვის სასიცოცხლო ფუნქციების მოშლას და ალტერნატიული ძალაუფლების მქონე სტრუქტურების გაჩენას იწვევს. სახელმწიფოების მოწყვლადობის ძირეული მიზეზების გააზრება მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეფექტური და ქმედითუნარიანი სამოქმედო გეგმების შემუშავებაში, ვინაიდან უზრუნველყოფს მყიფე სახელმწიფოების მსხვერვალობის თავიდან აცილებასა და მდგრადობის შენარჩუნებას. ფაქტორები, რომლებიც ხელს უწყობენ სახელმწიფოების დაშლის პროცესს, არის კომპლექსური და პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური ვითარებიდან გამომდინარეობს. შესაბამისად, საერთაშორისო ძალისხმევაც უნდა იყოს ერთიანი და მსხვერვალი სახელმწიფოების განვითარების ხელშეწყობისკენ მიმართული. გლობალიზაციის პირობებში, საერთაშორისო უსაფრთხოება პირდაპირ კავშირშია თითოეული სახელმწიფოს სტაბილურობასთან. აქედან გამომდინარე, არშემდგარი ქვეყნების ნეგატიური გავლენა აისახება სხვა სახელმწიფოებზეც, რაც კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს ერთობლივი სტრატეგიების აუცილებლობას, მდგრადი განვითარების ხელშეწყობისთვის.

საკვანძო სიტყვები: არშემდგარი სახელმწიფოები, უსაფრთხოება, სტაბილურობა, კანონის უზენაესობა.

¹ სსიპ-დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს, ეროვნული თავდაცვის აკადემიის, მაგისტრატურის საგანმანათლებლო პროგრამის „სახელმწიფო რესურსების მართვის“ მაგისტრანტი

The negative influence of fragile and non-established states on the world order

Lieutenant Colonel Paata Maisuradze²

DOI: <https://doi.org/10.61446/pa.2.2024.8420>

Abstract

There is discussed the fragile and non-established states in this work, which are characterized by identical systemic vulnerabilities, weak governance, and unstable social-economic backgrounds. In general, the term "fragile states" refers to countries that face challenges such as weak governmental institutions, politically unstable environments, and high levels of poverty. Such states cannot ensure such important factors as human rights and the rule of law on the one hand, and complete control of the country's territory on the other hand. That ultimately leads to the promotion of extremism and transnational crime, the disruption of vital functions for the country and causes the creation of alternative power structures. Understanding the root causes of state fragility plays an important role in developing effective and efficient action plans, as it ensures that fragile states are prevented from fragility and maintain sustainability. The factors that contribute to the process of state collapse are very complex and they come from political, economic and social conditions. Accordingly, international efforts should be united and directed towards promoting the development of fragile states. In the conditions of globalization, international security is directly related to the stability of each state. Therefore, the negative impact of non-developed countries is reflected on other states as well, which once again emphasizes the need for joint strategies to promote sustainable development.

Key words: non-established states, security, stability, rule of law.

² Student of Master's Program in State Recourse Management of, LEPL-David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia

შესავალი

მსოფლიო სახელმწიფოთა სტაბილური ფუნქციონირება თანამედროვე საერთაშორისო წესრიგის საფუძველია, თუმცა მსხვერვალი და არშემდგარი სახელმწიფოები არღვევენ ამ წონასწორობას, რაც მნიშვნელოვან გამოწვევებს უქმნის გლობალურ უსაფრთხოებასა და განვითარებას. ამ ტიპის სახელმწიფოები ქმნიან ძალაუფლების ვაკუუმს, რაც ხშირ შემთხვევაში ძირს უთხრის საერთაშორისო ნორმებსა და ინსტიტუტებს, რომლებიც შექმნილია მშვიდობისა და თანამშრომლობის გასაძლიერებლად. მყიფე და წარუმატებელი სახელმწიფოები ხშირად გვევლინებიან ნეგატიურ კონტექსტში და წარმოადგენენ ჰუმანიტარული კრიზისების გავრცელების წყაროს, რაც საფრთხეს უქმნის არა მხოლოდ რომელიმე კონკრეტულ რეგიონს, არამედ არღვევს გლობალურ წესრიგს, აძლიერებს მიგრაციულ პროცესებსა და იწვევს საერთაშორისო ორგანიზაციების შესაძლებლობების შეზღუდვას კონფლიქტების ეფექტურად მართვაში. უფრო მეტიც, ასეთი სახელმწიფოების არსებობა ძირს უთხრის ნდობას საერთაშორისო სისტემის მიმართ, რაც გარკვეულწილად ამძაფრებს განხეთქილებას დიდ სახელმწიფოებს შორის.³

ვაშინგტონის ბრუკინგსის კვლევითი ინსტიტუტის უფროსი მკვლევარისა და მეცნიერის სიუზან რაისის აზრით, „არშემდგარი სახელმწიფოები ისეთი ქვეყნებია, სადაც კონფლიქტის, არაეფექტური მართვისა და სახელმწიფოს დაცემის (კოლაფსის) გამო, ცენტრალური მთავრობა საკუთარი ტერიტორიის მნიშვნელოვან ნაწილზე ვერც ეფექტურ კონტროლს ახორციელებს და ვერც სასიცოცხლოდ აუცილებელი ფუნქციების შესრულებას ახერხებს“.⁴ არშემდგარ სახელმწიფოებად განიხილება ისეთი ქვეყნები, სადაც ვერ ხერხდება ძირითადი ფუნქციების განხორციელება, როგორცაა: უსაფრთხოება, განათლებისა და ჯანდაცვის სისტემა, კანონების აღსრულება და ხელისუფლების ლეგიტიმაცია. მსხვერვალი და წარუმატებელი სახელმწიფოები მნიშვნელოვანი გამოწვევაა გლობალური სტაბილურობისა და განვითარებისთვის. იმისთვის, რომ შემუშავებული იქნას ეფექტური სტრატეგია ამ ტიპის გამოწვევების წარმოშობის აღმოსაფხვრელად და მასთან საბრძოლველად, პირველ რიგში შესწავლილი უნდა იქნას სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური სამხედრო და კლიმატური ფაქტორები.

ძირითადი ნაწილი

სახელმწიფო სისუსტის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი სუსტი სახელისუფლებო მმართველობაა. ასეთი ქვეყნის მთავრობები ხშირ შემთხვევაში ვერ აყალიბებენ ეფექტურ ინსტიტუტებს, რომლებსაც შეუძლიათ უზრუნველყონ კანონის უზენაესობა და

³Lothar Brock, holm Hans-Henrik, Sorensen Georg, Stohl Michael, *War and Conflict in the modern world*. Fragile States, 2012;

⁴სიუზან რაისი, National Parliamentary Library of Georgia, “ენციკლოპედიური ლექსიკონი“, 2003.

ეფექტური ღონისძიებების შემუშავება. კორუფცია, ნეპოტიზმი და არასტაბილური გარემო კიდევ უფრო ამძაფრებს სოციალურ არეულობას და ძირს უთხრის მმართველ სტრუქტურებს. ამის ნათელი მაგალითია სომალი, სადაც ათწლეულების განმავლობაში სოციალურმა არასტაბილურობამ და სუსტმა მმართველობამ ხელი შეუწყო მის, როგორც წარუმატებელი სახელმწიფოს სტატუსს.

პოლიტიკური არასტაბილურობა არის კიდევ ერთი მთავარი ფაქტორი, რომელიც იწვევს სახელმწიფოს სისუსტესა და წარუმატებლობას. მიმდინარე კონფლიქტები, სამოქალაქო ომები და პოლიტიკური არეულობა ქმნის საფუძველს ისეთი გარემოსთვის, სადაც სახელმწიფო ინსტიტუტები ვერ ფუნქციონირებენ გამართულად. შესაბამისი მაგალითია ავღანეთი, სადაც მრავალი წლის მანძილზე არსებულ კონფლიქტში, სახელისუფლებო ძალაუფლებისთვის ბრძოლაში წარმატებას ტერორისტულმა დაჯგუფებამ თალიბანმა მიაღწია, ვინაიდან ცენტრალური ხელისუფლება, სუსტი მმართველობის გამო, შეზღუდულ კონტროლს ახორციელებდა ზოგიერთ რეგიონში და ვერ შეძლო ძალაუფლების გავრცელება მთელი ქვეყნის მასშტაბით.

სახელმწიფოს არასტაბილურ განვითარებაზე გავლენას ახდენს ისეთი გარე ფაქტორები, როგორცაა საერთაშორისო კონფლიქტები. სამხედრო ინტერვენციებმა შესაძლოა დაარღვიოს ადგილობრივი მმართველობის სტრუქტურები და გამოიწვიოს სახელმწიფო ინსტიტუტების ჩამოშლა. ამისი ნათელი მაგალითია ერაყი, სადაც 2003 წლის ინტერვენციამ ქვეყანაში გამოიწვია ძალაუფლების ვაკუუმი, რასაც მოჰყვა რელიგიური (სექტანტური) დაპირისპირება და ექსტრემისტული ჯგუფების საბოლოო აღზევა.

სახელმწიფოს ჩამოშლაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სოციალური ფაქტორებიც, მათ შორის რელიგიური და ეთნიკური დაძაბულობა. შესაბამისად, რთულია ერთიანი ეროვნული იდეის წინ წამოწევა ქვეყანაში, სადაც ღრმა დაპირისპირებაა ასეთ სენსიტიურ საკითხებში. ამისი ძალიან კარგი მაგალითია სუდანი და მისი დარფურის რეგიონი, სადაც მთელი ქვეყანა ტომობრივი განხეთქილების შედეგად გამოწვეული ძალადობის წინაშე აღმოჩნდა.⁵

კლიმატური ფაქტორები ასევე მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ სახელმწიფოების დასუსტებაში. კლიმატის ცვლილებამ, სტიქიურმა კატასტროფებმა და რესურსების დეფიციტმა, შესაძლოა გააძლიეროს არსებული გამოწვევები და ხელი შეუწყოს სოციალურ არეულობას. მაგალითად, 2010 წლის დამანგრეველმა მიწისძვრამ ჰაიტიზე გაამძაფრა მანამდე არსებული სოციალური დაძაბულობა, რამაც ქვეყანა კიდევ უფრო მყიდვე მდგომარეობამდე მიიყვანა.

⁵ მარიამ თეთრაძე, „ეთნოკონფესიონალიზმი სუდანში სუბსახელმწიფოებრივი და საგარეო აქტორების როლი სახელმწიფოს პოლიტიკაში.“ სამაგისტრო ნაშრომი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2022.

სახელმწიფო სისუსტეზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს ისეთი არასახელმწიფო აქტორები, როგორც კრიმინალური დაჯგუფებები. ასეთი ტიპის ორგანიზაციები დესტაბილიზაციისათვის იყენებენ მმართველობის ხარვეზებს, ეწევიან უკანონო ქმედებებს და საფრთხეს უქმნიან სახელმწიფო ინსტიტუტების გამართულ ფუნქციონირებას. ამის მაგალითია ბოკო ჰარამის აღზევა ნიგერიაში, რაც ნათლად მეტყველებს იმაზე, თუ როგორ შეუძლიათ მსგავს დაჯგუფებებს სახელმწიფოში არსებული სისუსტეების გამოყენება ამავე სახელმწიფოს მმართველი სტრუქტურების შერყევით.⁶

დასკვნა

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ სახელმწიფო სისუსტისა და წარუმატებლობის თავიდან ასაცილებლად, აუცილებელია ხელისუფლების მხრიდან ყოვლისმომცველი და კოორდინირებული მიდგომა. ძლიერი და ქმედითუნარიანი მმართველობითი ინსტიტუტების ჩამოყალიბება, ინკლუზიური პოლიტიკური პროცესების ხელშეწყობა და მდგრადი ეკონომიკური განვითარება. ასევე, გარე ფაქტორების მოსაგვარებლად, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია საერთაშორისო თანამშრომლობა, რაც ხელს შეუწყობს ისეთი მოვლენების წინააღმდეგ ბრძოლას, როგორც არის საერთაშორისო კონფლიქტები და გეოპოლიტიკური მეტოქეობა. წარმატებული რეკონსტრუქციის მაგალითებია რუანდასა და სიერა ლეონეს პოსტკონფლიქტური მცდელობები. სამოქალაქო ომებით განადგურებულმა ორივე ქვეყანამ მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწია სახელისუფლებო ინსტიტუტების აღდგენაში, ეკონომიკურ წინსვლასა და სოციალური ერთობის ხელშეწყობაში.⁷

არშემდგარი სახელმწიფოების გამომწვევი მიზეზები მრავალმხრივია, რაც მოიცავს სუსტი მმართველობის, პოლიტიკური არასტაბილურობის, ეკონომიკური გამოწვევების, საგარეო ფაქტორების, სოციალური უსაფრთხოებისა და გარემო ფაქტორების ერთობლიობას. აღნიშნული საკითხების მოგვარება მოითხოვს ყოვლისმომცველ და ერთობლივ მიდგომას, რომელიც მოიცავს როგორც ეროვნულ, ასევე საერთაშორისო ძალისხმევას. პრობლემის სიღრმისეული გააზრებით შესაძლებელია სახელმწიფო სისუსტეებზე ზეგავლენის მოხდენა და დამანგრეველი ფაქტორების თავიდან აცილება.

ბიბლიოგრაფია

თეთრაძე, მარიამ, „ეთნოკონფესიონალიზმი სუდანში სუბსახელმწიფოებრივი და საგარეო აქტორების როლი სახელმწიფოს პოლიტიკაში.“ სამაგისტრო ნაშრომი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2022; <http://eprints.iliauni.edu.ge/11408/2/Pagesfrom.pdf>
რაისი, სუზან. National Parliamentary Library of Georgia. “ენციკლოპედიური ლექსიკონი“, 2003.
[National Parliamentary Library of Georgia http://www.nplg.gov.ge > gw...](http://www.nplg.gov.ge)

⁶Osaghae, Eghosa E, “Fragile States.” *Development in Practice*, N17, November, 2010, 691-699;

⁷ Stewart Frances, Graham Brown, “Fragile States.” *University of Oxford* (January), 2009.

Lothar Brock, holm Hans-Henrik, Sorensen Georg, Stohl Michael. *War and Conflict in the modern world*. Fragile States, 2012.

<https://books.google.com/books?hl=ru&lr=&id=dGruV2Zavy0C&oi=fnd&pg=PR1&dq=fragile+states&ots=qHXzXPRdbP&sig=yNdGXYny54Ghax3sOUihrIxTBIE>

Osaghae, Eghosa E, “Fragile States.” *Development in Practice*, N17, November, 2010, 691-699.

<https://www.tandfonline.com/journals/cdip20>

Stewart Frances, Graham Brown, “Fragile States.” *University of Oxford* (January), 2009.

<https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:fb74a3ff-c2fd-4302-82af-c9fb6cf98821>